

BAHRI BECI

E FOLMJA E REÇ-E-DARDHËS SË DIBRËS (II)

(SINTAKSË-LEKSIK-TEKSTE)

SINTAKSA

1. Kur kryefjala asht e shprehun nga një emën përmbledhës, kallëzuesi zakonisht vihet në numrin shumës: mrapa *erdhën ushtria* Tirâns // (B.R.); — sonte *m'kan rrethakue hasmë* // (Z.D.); — *grana^eia* e Lumës me spata ju *kal dal* // (D.Z.); — ju përxxehx: toi nuk *t'bokan ushtria* hiç / se ushtria eme *kan ardh e kan grôn* drek ktu // (Z.D.). Në raste ma të rralla vihet kallëzuesi në numrin njëjës: athere *u thië ushtria* jôn / ene na mor hurjeti // (Z.D.); *ç'ka ushtria?* (Z.D.)

2. Kur kemi dy a ma shumë kryefjalë homogjene të lidhuna me lidhëzën bashkërenditëse e, kallëzuesi mund të vihet si në numrin njëjës ashtu edhe në numrin shumës: *u gre* mrapa *Taf Kazija e Halit Lleshi* me di mi shiptar // (B.R.); — ene *i msheli Jugosllavija e Mali i Zi* ato // (Z.D.).

3. Shpesh herë në ketë të folme emnat e përveçëm të vendeve përdoren edhe me kuptim kolektiv; në këto raste kallëzuesi vihet në numrin njëjës *Turqia u tërhoç* për *Selana^eik* // (B.R.) *ka* vu forc qetër *Jugosllavija* // (Z.D.); *n'at rast u bô* di parti *Dibra* // (Z.D.); *i erth* *Austrija* *Serpit* / e çiti // (Z.D.); *na mor* *Austrija* // (Z.D.) por *Hakik Hoxha e Bajram Nreu* *ishin* *n'katunin* e *Shëlleshit* // (Z.D.); — *fa^eitas jan kap* *Hasan Rama e Xhafer Sula* // (Z.D.); *Dibra* *poshtër e Dardh e Reç* u nisën për *Lum* // (Z.D.).

4. Emnat e gjinisë mashkullore që e formojnë shumësin me anë të mbaresës-a, e marrin mbiemrin në gjininë mashkullore: *vjeta t'vogël, shçerra t'vogël, pra^eifta të vjetër, brina t'ggjat, shkôma t'mdhexh*; kurse ata që e formojnë shumësin me anë të mbaresës-e e marrin mbiemrin në gjininë femnore: *male t'mdhôja, shtete t'vogla, vorre t'vjetra, konaçe t'ma^eia*.

5. Mbas parafjalëve *n, me, m, për*, emni që pasohet nga një fjalë përcaktuese (emën ose mbiemën), vihet ma tepër në trajtën e pashqume: *Dibra ka ba luft n'çaf t'Prushit / n'krahin t'Kosovs* // (Z.D.); — hapën një luft *n'ferr t'Pashs* // (Z.D.); u mblodhëm *na^otën* me një stan *n'xheshk t'Vrats* // (Z.D.); merre kët bukën çoe *n'der t'shpa^eis* / ke grät // (Z.D.); — shkun *n'fush t'Kraús* // (Z.D.); — erth *n'çaf t'Kolosnjônit* (B.R.); — *Xhafer Bala erth n'koh t'Italijes* / (B.R.); — *mos e shqer drithin n'thes t'huej* se ta derdhin // (Z.D.); — *gruja ishte me en t'ujit n'dôr* / (Z.D.); pres xheth për *xhâ^o t'xhall* //

Por nuk mungojnë rastet kur emni vihet edhe në trajtën e shqueme: Dibra ka bâ^o luft... me hyrrjet *n'çafn e Prushit* // (Z.D.); — ene hasën *n'prroin e Jovës* // (Z.D.); — Hakik Hoxha e Bajram Nreu ishin *n'katunin e Shëlleshit* // (Z.D.); ene boni alarm *n'ushtrin e vet* // (Z.D.). Italija e kishte *n'Lâon e n'venin e vet* / (Z.D.).

6. Nësa në Zall Dardhë përdoret zakonisht parafjala *ke* për të tregue sendin në drejtim të të cilit lëviz ose pranë të cilit ndodhet një send tjetër, në Bardhaj Reç përdoret parafjala *te*; të dyja këto parafjalë kërkojnë emnin në rasën emnore: a. shkoi *ke* Mana Kaloshi / (Z.D.); — ka kôn kush soid *ke shpa^ëia* jon a jo? e shoqja i për-xhixhet: xhith ditën kom kôn *n'shpa^ëi* / por kush nuk ka kôn *ke shpa^ëia* / (Z.D.); ke s'ke *ke shpa^ëia* çish se a vra n'token ton ai / thot / asht ma^ëiku jon // (Z.D.), por edhe: erdhën te *shpa^ëia* // (Z.D.). b. ka ardh te xhixhja // (B.R.); mrapa erdhëm n'kom te shpa^ëia // (B.R.); — *te qo kulla bårdh* ka kôn notka / agje te *Gjura Kalis* // (B.R.); a je te *Haxheja?* // (B.R.). Në Bardhaj Reç ndeshëm edhe parafjalën *ke*, por rrallë: ene thkei e erth *ke shpa^ëia* //.

7. Për të tregue vendin ku ndodhet ose për ku asht drejtue një send, krahas parafjalëve të tjera, përdoren paralelisht edhe parafjalët *n* dhe *m*: u bô *n'Zall Bardh* //; kur kemi hi *n'Tirôn* / shkum *n'fush t'Kraus* // (Z.D.); — qetri shkojte *n'shpa^ëi* // (Z.D.); — von *n'kanun t'venit* // (Z.D.); — Skenderi mrra^ëni *m'Draj t'Reçe* //; — kan thie pushkt *m'ne* //; — çojshim *m'stone* //; — çiten pushk *m'to* // e qasi një kohe njer *m'Dri ktu* // (Z.D.). Me to ndërtohen edhe plotësa kohe ndonjëherë; ai vot *m'sa^ëill* / ki vot *m'dark* // (Z. D.).

8. Për të tregue sendin gjatë të cilit kalon ose shtrihet një send tjetër, me folje që tregojnë lëvizje, përdoret shpesh një emën në rasën rrjedhore i shoqnuem nga parafjala *për*: serpi ishte *për Drinit* // (B.R.) Fan Noli e shoi ni batalon *për Drinit* // (B.R.); e vu kuta^ëinin *për Drini* // (Z.D.); — e bani grana^ëio mrapa / *për Drinit* // (B.R.); — për Drini kishte ato notkat serpi // (B.R.). — ni grue paska kôn tu shkau *për udhe* //.

9. Për të tregue drejtimin me folje që tregojnë lëvizje, përdoret shpesh edhe një emën në rasën kallëzore paraprime nga parafjala *për*: — u na^ëis *për Shkodër* / (Z.D.); — u na^ëisen *për Lum* / (Z.D.); — ene na^ëisi ai për Dibër / (Z.D.); — Turqija u tërhoç për *Selana^ëik* // (B.R.).

10. Fort rrallë e kemi ndeshë parafjalën *ka* në vështrimin e parafjalës nga: kimi shku *ka Krouja* // (Z.D.); — atere *ka* xhaxxetsija vra^ëiteshin //.

11. Në ndërtimin e plotësive të shkakut, të vendit, të landës ose të origjinës së veprimit përdorin parafjalën *pi* (ndigjohet edhe në variantin *pri*): ai met majorr mrapa / po majorr i postatun *pi* frige / (Z.D.); — i biri Elezit / Ceni thuj / *pri* mnaie... sha^ëiti Shipnin // Elez Isufi ka kon *pi* Zall Dardhe / (Z.D.).

12. Ne disa raste nuk ndeshen trajtat e shkurta që përsërisin kundrinën e zhdrejtë: atô / veç baba em / no / kret n'pun // ene fkat atône grave / oi bî! hajde bini buk ktône miçe t'han sa^ëill // (Z.D.); — ene ki u dorzaue Jugosllavis // (Z.D.); — shkon gruja n'shpa^ëi /

kallxon ajo thot: filô xhal... / (Z.D.); — des gruja / çojm fjal prajeve vet / vllait e babs // (B.R.); — xheli ra fjetve //.

Rreth funksionit të disa lidhëzave. 1. Në funksionin e lidhëzave bashkërenditëse *edhe, dhe*, përdoren lidhëzat *ene, ne*: xheli ra fjetve / *ene* kënoi ni xhime ore mas akshamit / *ene* boni alarm n'ushtrin e vet / çohi burra t'vëm kufa^oin me Lek Dukagjinin / se drita ka *ne* dhjet minuta / *ene* naisi ai për Dibër // (Z.D.); i njipte *ne* petkat nauses / i thomi no xhaupa / fistana / tllita //.

Lidhëzat bashkërenditëse *edhe, dhe* s'i kemi ndesh asnjëherë.

2. Me funksione kohore përdoret edhe lidhëza *njer ke* «derisa»: n'Krô Reç ka kôn *njer ke* ka ardh demokracija // (Z.D.).

3. Me kuptim vendor përdoren edhe lidhëzat *ka, te*; Lurja / *ka* t'i vie mar / kthehet // (Z.D.); — mloth ushtrit *ka* ishin / (Z.D.); e kimi çau *te* ôsht sot / se me kôn e kishte Serbia ket ven // (Z.D.).

4. Me fjali shkakore përdoren edhe lidhëza *si*, e shprehja *tu kôn se: si* mos t'bojte be / kishte xhakin // (B.R.); — *si* mos e liroi i treti ite m'xhak // ; — xhermôni ke tu ja pre cull e gra por / *tu kôn se* kishte mren grun e gjalit... (shpetuen) ... /; — Kaloshi lidhi me Zogun / *ene* e vrau Elezi *tu kôn se* kishte cucne Elezit... // (Z.D.).

5. Me funksion kushtor përdoret edhe lidhëza *kurse: ne* n'at koh / *kurse* e dojshe ma^eikin fort / nuk i ma^eirrhshim lek / e bojshim ma^eik për gjisht // (B.R.); — *kurse* ti majm mort t'xhat / çajm // (B.R.).

Po lidhëza *kurse* përdoret edhe në funksionin e një lidhëze kundërshtore: Elez Isufi ka kôn pi Zall Dërdhe / *kurse* ka dal n'Sllov //.

Me funksione kushtore përdoren edhe lidhëzat *n'rast se* e *n'koft se: n'rast se* nuk shqen për ktô / thot no nuk do t'imi bajrak Mërdite // (Z.D.); — *n'koft se* ô hiletar ... thojte û jôm smun...//.

Rreth përdorimit të paskajores. Në Reç e Dardhë ndeshen tri format e paskajores, paskajorja me *me*, paskajorja me *për me* dhe paskajorja me *për të*, Paskajorja me *me* ndeshet shpesh, ajo me *për me* ma rrallë, *kurse* ate me *për të* e kemi ndeshë vetëm një herë.

Megjithëse materialet i kemi ende të pakta po përpiqemi të përcaktojmë disa nga funksionet kryesore të tyre.

1. *Paskajorja me me.* a. Paskajorja përdoret mbas shprehjes s'na ka xhe dhe trajtës foljore dotë «duhej»: s'na ka xhe *me marr* drû // (B.R.); — me t'vra kush / dote *me shta^ei* mrpa / dote *me t'dal* zot ki // (B.R.). b. Paskajorja me *me* me foljet me *pasë, me ditë, me lanë* etj. kryen funksionet e një fjalie objektore: — kush kishte *me bô* t'modhe (darsmen) / e bojte / kush s'kishte / s'e bojte //; — no kimi pas si zakon *me marr* grun e vllaut / por e dishim se ô turp // — s'dishim *me çel* e *me mshel* // (B.R.); kimi pas dasht *me rrnu* at ven // (Z.D.); — s'na ka lan *me xôn* ven // (B.R.) c. Paskajorja me *me* me folje që tregojnë lëvizje, zakonisht tregon qëllimin e lëvizjes: tre reçnjâ^on kishin ardh *me grôn* sa^eill ke shpa^eia eme // (Z.D.); — Elez Isufi me Reç e me Dërdh shkojte n'Tirôn *mu vra* me Ahmet Zogun / ... (B.R.); — marrëm uj *me pai* m'prauë // (B.R.) — s'a tu ardh *me t'i marr* Isaku // (Z.D.); — Skëneri mrra^eini m'Draj Reç

/ vu kazanin me grôn drek // (Z.D.). d. Me paskajoren me me shprehen edhe marrëdhënie të qarta kushtore. Paskajorja paraqet kushtin, realizimi i të cilit sjell domosdo realizimin e pasojës. Zakonisht paskajorja zen vend në fillim para fjalisë kryesore, në raste të rralla zen vend mbas saj: *me na vra kush ma^eikin / na shta^eishim pushk m'at koh // (B.R.); — me ra n'luft / e me hik / s'duhi mâ^o // (B.R.); — me m'ga kush / un mshilesha mren / (Z.D.); — me m'ardh një me m'vikat: o Bajram Shira / byrym (i thosha) // (Z.D.); — por — je përxhexhs / me mu gjer ma^eiku // (Z.D.)*

Po shënojmë se kur paskajorja me me paraqitet në formë mohuese pjesëza mohuese mos vendoset mbas me dhe para pjesores: *me mos shta^ei për ma^eik / as për gru mos shta^ei // (Z.D.); — me mo t'lirou proftari par / të shnojshin ni qetër / me mo t'lirou i diti / të shënojshin di për një / me mo t'lirou, i treti / ke udhheks / ske udhheks / itshe n'xhak // (Z.D.).*

2. Paskajorja me për me a. Paskajorja me për me përgjithësisht bashkohet me folje që tregojnë lëvizje dhe kryen zakonisht funksione qëllimore: ene erdhën tethi për me ardh të shpa^eia / nôtën // (Z.D.) — ata u gren për me përmiss rregj^ximin e Ahmet Zogit // (B.R.); — na kan hi nernjet për me dâ shamatën / (Z.D.).

Ndonjëherë me folje që nuk tregojnë lëvizje, marrëdhëniet qëllimore gërshetohen me marrëdhënie përcaktore: di çejt «pleqet» lan ditne caktaume / për mu çek «pjek» t'di bashk t'dajn kanunin // (Z.D.); — n'kohen / thuj / t'Lek Dugagjinit kishte kôn kanuni / për me peshou njerzit //.

Po japim edhe shembullin e vetëm që kemi ndeshë, me paskajoren me për të në funksionin e një fjalie të mvarun qëllimore: ene i hojn kapakun për të pa a i qasun a i pa qasun // (Z.D.).

Rreth përdorimit të lidhore 1. Lidhorja mund të kryejë funksionet e kallëzuesit të një fjalie të pamvarun urdhënore: i thash: or Cen t'm'apsh pes napolona; ose të një fjalie diftore me nuanca domosdoshmënie: ai thot: mos e vra^eitshe n'tok teme / po thot: t'shkoshe e vra^eitshe n'mol t'pa da // (Z.D.); si edhe në një fjali pyetëse — dyshimore: u pegun di çejt / po si ta bojëm? //

2. Lidhorja kryen edhe funksione objektore me foljet me dashtë e me thanë: du ... ta zâ^om e ta va^eirim // (Z.D.); — duen t'marrën xheth // (Z.D.); si dhe don t'marrsh; don t'marre; — ti m'tha t'thom t'vjetrën // (Z.D.).

3. Me folje që tregojnë lëvizje, lidhorja shërben për të tregue qëllimin e lëvizjes: kët nôt ke me ardh t'presim kpuc // (Z.D.); — shkoshim ta marrëm ma lir // (B.R.); — lan ditne caktaume për mu çek t'di bashk // t'dajn kanunin / (Z.D.).

4. Me trajtën e ngurtëzueme mun të foljes mund bashkohet vetëm lidhorja e asnjëherë paskajorja; kjo përcaktohet, siç duket, nga nevoja e diferencimit të mënyrës, kohës e vetës së kryemjes së veprimt: mun t'ken kôn nga tra^ei mi Dibrâ^on // (Z.D.); hyrrjeti m'ka shkrau tet / po un mun t'isha dhet // (Z.D.); — s'mun t'shta^eishin / (Z.D.).

5. Me trajtën e ngurtëzueme un të foljes «mund» dhe pjesëzën mohuese përpara zakonisht bashkohet folje në mënyrën diftore e jo lidhore: kta gelën / s'un e dashin // (Z.D.); — ene s'un doli // (Z.D.); — s'un na mori / (Z.D.); — s'un e kaloi /; — s'un i hajte kush // (Z.D.).

Do të përmendim si veçuni të së folmes së Reç-e-Dardhës përdorimin e përciellores, me funksion të një fjalie të varur qëllimore, sidomos, me folje që tregojnë lëvizje: *kôm shku tu vjedh //*; — kur kom vot *tu vjedh berrat / ai shteu n'pushk //* (Z.D.); — ni patrull me pa / hikshim e lishim t'vdekmin / po lishim r'oje *tu pa //* (Z.D.); — ene dul *tu vra dynjan //* (Z.D.).

LEKSIKU

Materialet leksikore të mbledhuna në Reç e Dardhë janë të pamjaftueshme për të zbulue pasuninë leksikore të kësaj së folmeje. Koha e shkurtë që kemi pasë në dispozicion, nuk na ka lejuë të vështrijmë të gjitha sferat e leksikut; na kemi ndjekë ma tepër fjalët me karakter dialektor të objekteve konkrete nga sfera e bujqësisë dhe e blegtorisë, si edhe nga mjetet e punës.

Pa dashtë me u ndalë në problemin e huazimeve sllave të së folmes së Reç-e-Dardhës, do të konstatojmë se ashtu si edhe në të folmet e tjera të shqipes, edhe këtu ndeshen fjalë sllave; disa nga këto si: *avis, bakti, bised, brav, brek, bujar, gjodis, me gjrabit, gjrusht, oborr, kulaç, krahin, kut, apega, kotec*, janë të përhapuna edhe në të folmet e tjera geqe ose toske.

Janë ma të kufizueme në gegnishte sllavizma si këto që ndeshëm në Reç-e-Dardhë: *apet, bashtina, brazd, daris, fllad, koshar, pod, me vikat, granic, zakov* etj.

Atje ndeshen edhe mbrapashtesat sllave *-ic, -ava^eic, «avic», -ava^ein «avinë»*: *shetic, shulic, laric, hozhava^eic, ligjava^ein*.

Nuk mungojnë këtu edhe fjalët turke; ato ndeshen në një numur ma të madh në gojën e pleqve. Disa fjalë turke që kishin të bajshin me botëkuptimin fetar ose me administratën turke, kanë fillue të tingëllojnë si arkaizma, ato thuejse nuk ndigjohen në gojën e të rinjve.

Po japim disa nga fjalët turke që ndeshëm: *ahër, allsh^e, arbachaik, baqdar, bardak, bazret, biçak, bostan, bullanër, çanak, dajak, dollap, itibar, me has, hasëm, hasmni, hashëll hardall, havll, hiletar, hudud, kajun, kallaus, hasër, sechade, kojri* etj.

Reç-e-Dardha, meqënëse ndodhet në skajin verior të krahinës së Dibrës edhe në leksik mbart mjaft ndryshime me krahinat e tjera të Dibrës që ndodhen larg saj.

Në ndryshim me të folmen e Peladhisë e të Zerqanit (Grykë e Madhe) që ndodhen në skajin jugor të krahinës së Dibrës, ndeshen në Reç-e-Dardhë fjalë si këto: *arbachaik, axheik, bath, braz, bullanër, burî, çere, fumâ^oi, gait, me garen, cull, çanak, çesaillek, çeshëm, dem, duhi, hiletar, hudud, jeka, parmens, kollçak, katerdhet, kësaj, kër-pesh, me kilzu, koc, koçâ^one, kolloum, kompire, koshare, kotrriçe, krösa^eina, kujat e lodis, kur, kurdis, laric, lazhd, lesk, kopshtna^oj, luggjava^ein, lvere, masul, meje, mixh, mur dilli, note, ortake, përlak, me perva^eit, pihata, porona^eik, e postatme, me rrethakue, sakic, ja setreditun, skuliç, me spicue, sors, me stropullue, strofull, struç, shapulic, shek, shemse, u shim, i shtaue, shoçe, shpore, tesk, me u trôn, thunër, thai, um, vath, veneraki xheshktare, xhit, xhoupe*.

Mungesa e këtyne fjalëve në të folmen e Zerqanit, që ndodhet në skajin jugor të krahinës së Dibrës, nuk tregon për përhapjen e tyre

në krahinat e tjera të Dibrës, sidomos po të kemi parasysh afrinë territoriale të së folmes së Zerqanit me të folmet e pjesës jugore të Gegnisë. Por po shënojmë se këto dy të folme, që ndodhen njena në skajin verior të Dibrës dhe tjetra në skajin jugor, kanë edhe elemente të përbashkëta në leksik. Po përmendim, në mes të tjerave, fjalët: *ajk, cuc, grefsai, dallk, hikërr, hasër, hullai, jes, kaca^oi, kakrauk, kallaus, kata^eik, kur, mera, mijtô, mutaf, netull, apet, poshterk, pod, saill, me shtëi, shtregj, taçil, tlita, torouk, thôns, me vikat, me vojti, s'm'xhen*. Disa nga këto janë të përhapuna edhe në të folmet e pjesës jugore të Gegnisë.

GLOSARI

A.

ahër-i (B.Reç) — katua.
ajk-a (Z. Dar.) — 1. yndyra e leshit të bagëtive; 2. maza e qumsh-tit.
almaëise (Z. Dar.) — almise, veglat e drunit që shërbejnë për të lëruë tokën.
allshç-i (B. Reç.) — kalë me ngjyrë të kuqe.

arbaxhaik (Z. Dar.) — qepë të vogla.
argjat (B. Reç) — argat, një grup fshata-rësh që shkojnë me in dihmue një bujku të katundit.
astenjô (Z. Dar.) — asnji
atillar-i (B. Reç) — avlamend
avllai-a (B. Reç) — avlli, oborr i rre-thuem me mur.
axhaeik-i (B. Reç) — shakull, calik.

B.

bagdär-i (B. Reç) — kaçamak.
me u) **balladis** (B. Reç) — me të ra të fikët.
ballot-a (B. Reç) — një copë shtogu 20-25 cm. e gryeme përmbren-da, që e përdorin fëmijët për të gjuejtë me kokrra dëlhë-nje; asht në formë pistonit.
bardak-i (B. Reç) — gotë e madhe.
barre-ja (B. Reç) — çekiç i madh dru-ni që shërben për të thye plisa.
bâth-a (B. Reç) — groshë.
bazret-i (B. Reç) — fytyrë.
biçe (B. Reç) — gadi.
biçak-i (B. Reç) — thikë e vogël.
birazel-i (B. Reç) — byrazieri, dy vet që kanë pi gjakun e njeni tjetrit.
bishta-t (B. Reç — Z. Dar.) — gërsheta
bithare-t (B. Reç) — gjethet e fundit të bimës së duhanit.
bostâon-i (B. Reç) — pjepën.

braz-a (B. Reç) — ratëm n'braz, ramë në ujdi.
bre-ja (B. Reç) — brenë.
(me) brumullaue (B. Reç) — me grumbu-llue, me mbushë plot.
(me) bujt (Z. Dar.) — me kalue natën tek një mik.
bukdhan (B. Reç) — bujar.
bulçiz (B. Reç) — bulçi.
bullanër-a (Z. Dar.) — një vend me ujë që nuk rrjedh.
bullashk-a (B. Reç) — ashkë.
bunar-i (B. Reç) — pus.
burgji (B. Reç) — vend i errët, po-drum, po jo vend ku rrinë bagëtisë.
buri-ja (B. Reç) — bucelë.
buskuçe-ja (B. Reç) — çimkë.
(me) bzaei (B. Reç) — 1. me thirrë; 2. me u përgjegj; nuk i bzaeini = nuk ju përgjegj.

C.

cifun-i (B. Reç) — pjesa e mullinit prej nga del uji për në fle-tët e mullinit.
cigllaim-a (B. Reç) — zile e vogël.
(me) cigraue (B. Reç) — 1. me kuisë:

cigrote çeni; 2. me qa — **cigrojn cullt.**
couc-a (B. Reç) — vajzë.
cugal-i (B. Reç) — druni që vihet mbi trenat për të mbajtë qeprat.

C

me **çaçkit** — (B. Reç) — me plaçkitë, me grabitë.
çanak-i (B. Reç) — enë prej balte, që shërben për të mbajtë gjellën; fjala ndeshet rrallë.
çap-a (B. Reç) — qeni i gjuetarit.
 me u **ças** (B. Reç) — me u largue.
çasje-a (Z. Dar.) — sëmundje që u bie bagëtive, plasja.
çashtau (B. Reç) — qashtu, njashtu.
çatai (B. Reç) — çati, pullaz.

me **çek** (B. Reç) — me prekë.
çere-ja (Z. Dar.) — dorçë djathi.
çesaillek (Z. Dar.) — çashtje: **nalo maëik se jemi pegue n'kët çesaillek.**
çeshëm-a (Z. Dar.) — çezme, krue.
çit-a (B. Reç) — plis.
 me **çit vija** (Z. Dar.) — me hapë vija.
çokth-i (B. Reç) — qokthi, gjoni.

D.

dallap-i (B. Reç) — 1. penxhere; 2. mjete që shërben për të pjekë kafën.
dalk-a (Z. Dar.) — erë që fryn nga drejtime të ndryshme, si ciklon, dredhë.
 me u **dâih** (B. Reç) — me u z bathë.
dâxh-a (Z. Dar.) — dajë.
dem-i (Z. Dar.) — secili nga trenat e tavanit.
t'derdhun (B. Reç) — të shpërndamë: (fëmijët) i **kisha t'derdhun.**
derm-a (Z. Dar.) — smundje e qenve, e pulave ose e bimëve.

me u **desh** (B. Reç) — me u çveshë: **pse dishesh.**
dinak-dinake (B. Reç) — binjak, binjake.
dori-u (B. Reç) — kalë i zi.
dredhai-a (B. Reç) — një shufer e gjatë në mes e dredhun, me të cilën rrahin grunin kur e shijnë.
 (me) **t'drejt** (Z. Dar.) — me të vërtetë: **me drejt e kom vra gabim.**
 (u) **duer** (B. Reç) — u vduer, humbi.
duhi-ja (Z. Dar.) — erë e fortë.

Dh.

dhen-a (B. Reç) — ashkla.

E.

ei-i (B. Reç) — reumatizëm.
enez-a (B. Reç) — masë gjatësie e

pëlhurës.
eth-i (B. Reç) — betuk.

F.

t'faluna (B. Reç) — dhurata
 (me) **faëik** (Z. Dar.) — me shue (zjarrin).
fartare-ja (B. Reç) — grueja që lëshon farën në arë.
 me u **frul** (Z. Dar.) — me u përkulë.

(me) **fufraue** (B. Reç) — me përzhitë.
fumôi (B. Rec) — njerëzit e shtëpisë, të mëdhej e të vegjël, familja: **therru fumôis t'ven t'han buk.**

G.

gajt ndf. (B. Reç) — g-jat, afër: **ôsht shum gajt atëi serpi.**
 (me) **garen** (B. Reç) — ngarend, me vrapue.
 (me) **grabit** (B. Reç) — me i marrë

bletës një pjesë të mjaltit.
granic-a (B. Reç) — kufi.
grëisai-a (Z. Dar.) — pjesa e ngritun e çatisë pa tjegullat.
 (me) **grish** (B. Reç) — me ftue.

Gj.

gjal burri (B. Reç) — thjeshtër.
gjastare-ja (B. Reç) — gyp kanili; përdorin edhe **shishja e lloms**.
(me u) gjer (Z. Dar.) — me humbë: **je përxhexhs me mu gjer maeiku**.
gjölle-ja (B. Reç) — zgavër: **lis gjölle**.
(me) gjozhdaue (B. Reç) — me gozhdue,

mërthye.
gjrabuelli-i (B. Reç) — grabuej, rrashqel.
gjuksh (B. Reç) — arrë gurçe.
itibar-i (B. Reç) — vlerë: **ishte pa itibar**.
iiz (B. Reç) — shumësi i fjalës yll.

H.

hall-a (B. Reç) — 1. teze; 2. motra e babës; 3. grueja e dajës
hamullore-hamull (B. Reç, Z. Dar.) — toka mbasi të jetë korrë gruni.
hanaur-i (B. Reç) — sqapi i pa tredhun.
hardhaic-a (B. Reç) — hardhucë.
(me) has (B. Reç) — 1. me takue; 2. me ndesh në xhindi.
hashëlli-i (B. Reç) — hartosa.
hardall-i (B. Reç) — njeri i trashë nga mendja.
havli-ja (B. Reç) — shami xhepi.
(me) hedh (xheta) (B. Reç) — me dalë me kullotë, thuhet për bletën.

hekur zarmi (B. Reç) — shkullojë.
(me) herr (B. Reç) — me heqë barnat e këqija nga të lashtat e nga misri.
hiletar-i (Z. Dar.) — dinak, dallavere-xhi.
hikërr-i (Z. Dar.) — smundje që u bie dhenve ose dhive; i ban të çalojnë nga kambët.
hoxhavaeic-a (B. Reç) — grueja që lan të vdekunin.
hu-ja (B. Reç) — një sasi drithi e barabartë me 2 shnik.
hullai-a (B. Reç) — hulli, brazdat e arës.
hudud-i (B. Reç) — kufi.

J.

jek-a (Z. Dar.) — pjesa e parmendës që nga doreza deri tek

plori.
jes (B. Reç) — mbes.

K.

kabxhaeik-i (B. Rec) — qepek.
(me) kacaföt (B. Rec) — me përcafue.
kacâoi-a (B. Reç) — qyrek i vogël, lopatë e vogël që përdoret për zjarr.
(me u) kacarru (B. Reç) — me u kacavjerr.
kajun-i (B. Reç) — pjepën.
kakrank-u (Z. Dar.) — arra si të hiqet pjesa e gjelbër.
kalistrok (B. Reç) — kalibaç.
kalsaj-a (B. Reç) — kajsi.
kallaus-i (B. Reç) — 1. e para e bletëve; 2. një njeri që i udhëheq të tjerët në rrugë.
kallçaei-u (B. Reç) — shputa.
kallz (B. Reç) — kallj gruni; përdoret edhe fjala **kallaj gruni**
kamos (Z. Dar.) — gjithkah.
kanaeic-a (B. Reç) — një dorëz nga të lashtat të lidhuna bashkë.
kanil gazi (B. Reç) — bishtuk.
kaptell-i (B. Reç) — harku i përparshëm

i djeprit.
kasterxhish (B. Reç) — katragjysh.
kashnaeik (Z. Dar., B. Reç) — 1. vegël ku përgatitet shajaku; 2. shajak me lesh delesh.
kashtare-ja (B. Reç) — dy tre krefa misri, d.m.th. rreth 40-60 kallli misri me gjithë kashtë të grumbulluem në një vend.
kataeik-i (B. Reç) — racion, masë: **ai han me kataeik**.
katërdhet (B. Reç) — dyzet.
kërpesh-i (B. Reç) — kapistër.
kërtohe-ja (B. Reç) — patate.
kháo (B. Reç) — këtu: **haje kháo**.
me kilzaue (B. Reç) — me gicilue.
kinat (Z. Dar.) — rrobat.
kliish-i (B. Reç) — i vogli i dosës qen i vogël.
kiz-a (Z. Dar., B. Reç) — vegël që shërben për të pre degët e pemëve ose rrushin.

klloçk-a (B. Reç) — kllukë.
kob-a (B. Reç) — një grumbull i madh bari si mullar.
koc-i (Z. Dar) — bërthama e kumbullës.
koçane-ja (Z. Dar.) — boçë kollomboqi.
kojri-ja (B. Reç) — një vend i përbashkët i katundit që shërben për kullotë ose për dru: **preva xheth n'kojri**.
kojshi-ja (B. Reç) — dy tre familje që dalin së bashku në bjeshkë.
koke-ja (B. Reç) — kokërr.
kokth-i (B. Reç) — kordhokël.
kolloum-i (Z. Dar.) — shul pushke.
kompire-ja (Z. Dar.) — patate, përdoret rrallë.
konak-u (B. Reç) — shtëpi.
konop- (B. Reç) — litar.
kopri-i (B. Reç) — fëmi i gjetun.
kopaeila (B. Reç) — filizat e ri të duhanit ose të pemëve në përgjithësi.
kopshtnaji (B. Reç) — perime, zarzavate.
koronaek (B. Reç) — lloj gjelle, bahet me miell, lang mishi dhe copa të vogla mishi.
koshare-ja (Z. Dar.) — zgjue.
koshar-i (B. Reç) — kotec i thurun me thupra që shërben për të mbajtë misër.
kotec-i (B. Reç) — vendi ku flejnë pulat ose edhat verës.
kotrove-ja (B. Reç) — enë balte që shërben për të mbajtë ujë.
kotrrice-ja (B. Reç) — farraç.
kref-a (B. Reç) — disa kallj misri (rreth 20) bashkë me kashtën, të grumbulluëm në një vend.
kriçz-a (B. Reç) — pjesa e mullinit që shërben për të sjellë gurin e sipërm të mullinit.
krône (B. Reç) — krande, karthia.
krosaëin-a (B. Reç) — maza e kosit; përdoret edhe fjala **máo:**
krab-a (B. Reç) — një shkop që shërben për të mbajtë njenën anë të barrës së kalit kur

shkarkojmë anën tjetër.
kuçlin-a (B. Reç) — kuçëlinë, tokë e kuqe.
kuil-a (B. Reç) — shtëpi dy tre katshe e ndërtueme me gur.
kullohës-a (B. Reç) — vegël që shërben për të kullue qumshtin ose diçka tjetër të langët.
kumaije-a (B. Reç) — humai, pëlhurë e bardhë e mirë.
kumar-a (B. Reç) — personi që mban nusen për krahu kur vjen në shtëpi të burrit ditën e martesës.
kur-i (Z. Dar.) — dhoma e nuses ditën e martesës.
(me) kurdis (Z. Dar.) — me rregullue: **kurdisëm armën**.
kurdhokel-a (B. Reç) — kofsha.
kurt-i, sh. **kurt** (B. Reç) — oborr.
(me) lafaçit (B. Reç) — me gabue.
lal-a (B. Reç) — mixhë.
laran-a (B. Reç) — pjesa e mullinit që shërben për të afrue e largue gurët e mullinit.
laric-a (B. Reç) — dhi me pulla të bardha.
lázhd-a (B. Reç) — vesë.
i len (B. Reç) — i lehtë.
ler-a (B. Reç) — grumbuj të mëdhej gurësh.
lisën-a (Z. Dar.) — një lloj bari me lule të kuqe.
lkur-a (Z. Dar.) — post.
(me) lnor (B. Reç) — me lenurë, me krehë leshin me gërhanë.
lovar-a (B. Reç) — pesë gjashtë kallj të lidhun së bashku për t'u varë.
(me) Ishue (bleta) (B. Reç) — me shtegtue bleta.
lugjavaëin-a (B. Reç) — luginë.
lule-ja (B. Reç) — dhi e kuqe me një shej të bardhë.
luxe-i (B. Reç) — lugu i mullinit.
(me) lujt (B. Reç) — me shetitë, me lëvizë.
Ivere (B. Reç) — shami koke grash ose shami xhepi burrash.

Ll.

llaf-i (B. Reç) — muhabet: **botëm llaf**.
llap-a (Z. Dar.) — 1. druni i parmen-dës ku futet umi; 2. gjuha.

llashk-a (B. Reç) — dhi ose dele që mbarset e pjell para kohe.
llofk-a (B. Reç) — baltë.

M.

magjar-i (B. Reç). — gomar.
mask-a (Z. Dar.) — mitra e fëmisë, shtrati i fëmisë: **grus i ka qasun maska n'bark ene i ka xhakin**.

masul-i (Z. Dar.) — prodhim: **shkote me xhëshktarja / mlihtë masulin e xhós //**.
maxhatore-ja (B. R.) — grueja që gatuan bukën.

mçere-ja (B. R.) — mëshere, dorez dja-thi.
micel (B. Reç) — bari që shërben për të mbledhë bletën.
mixh-a (Z. Dar.) — villai i babës, edhe **maçixh** (B. Reç).
mijtô-ni (Z. Dar.) — mitan-i, si jelek prej leshi, pa mangë ose me mangë të shkurta.
miz merihece (B. Reç) — bubrecë, mizë dheu.
me mkue (B. Reç) — me kue.
mol-i (Z. Dar.) — pyll: **mol i moth**.
mollatare-ja (B. Reç) — domate; me këtë kuptim përdoret edhe fjala **patlixhane**.
motmotar (B. Reç) — njëvjeçar.
me mshel (B. Reç) — me mbyllë: **mshela derën me shulic; rri-shim mshel**.
mtô-ni (B. Reç) — mti.
muji tret e vjeshtës (B. Reç). — nandori.
mules-a (B. Reç) — pjesa e sipërme e çatisë.
mur dielli (Z. Dar.) — perëndoi.
muran-a (B. Reç) — tre gurë që vihen si shej kujtimi në vendin ku asht vra një njeri.

murdallek-u (Z. Dar.) — sëmundje që u bie kuajve.
murdar-i (B. Reç) — njeri i randë, njeri i keq.
murrâo-ni (B. Reç) — erë e fortë; përdoret edhe fjala **veri**-u.
murriz-a (B. Reç) — një lloj druni me gjemba.
muxhi-ja (B. Reç) — ka i murrëm.
mutaf-i (B. Reç) — qylym.
mzheigs-a (Z. Dar.) — smundje që i bie misrit, fillon e skuqet misri.
me naill (B. Reç) — me ndjellë, me thirrë: **naillim pulat**.
nallei-a (Z. Dar.) — pjesa e kosës ku futet bishti.
namuz-i (B. Reç) — nder.
nerbarkës-a (B. Reç) — nerbarke.
nerbishtës-a (B. Reç) — nerbishte.
netull-a (Z. Dar.) — fshesë.
niza-ja (Z. Dar.) — luftë, grindje: **gjur gjur bahet kalaja / fjala fjala fillon nizaja //**.
nôte-ja (B. Reç) — mëngjez.
me u nreç (Z. Dar.) — me u ndreqë, me ra dakord: **u nreç mej xhermâon**.

O.

ogic (B. Reç) — dashi i kumonës.
ope (B. Reç) — përsëri.

ortake-ja (B. Reç) — dy grat e një burri.

P.

padilla (B. Reç) — drrsat që mbulojnë të vdekunin në vorr.
me pai (Z. Dar.) — me prishë: **e pai vrugji**.
palare-ja (B. Reç) — një drrsë e rumbullakët me bisht të shkurtë që shërben për të hapë brumin e bukës në te; ndonjëherë shërben edhe si sofër për të hangër bukë.
me paltaue (B. Reç) — me palosë.
pall-a (B. Reç) — pallë duhani.
pallakuç (B. Reç) — rraf me shputa.
paçiq (B. Reç) pak. «ni paçiq buk».
me u perbalt (B. Reç) — me u ba me baltë.
përlak-i (B. Reç) — krriç.
perkije (Z. Dar.) — përsipër.
me u përkrah (Z. Dar.) — me u bashkue me një njeri kundër një tjetri: **s'përkrahi me tô**.
(me u) përlôn (B. Reç) — me u ba me baltë.
përmrens-a (B. Reç) — pjesët e mbrend-

shme të organizmit të kafshëve.
përrrollz-a (B. Reç) — shtëpiat përdhese.
(me) përvaçit (Z. Dar.) — me ujitë.
(me u) përxhak (B. Reç) — me u ba me gjak.
(me) përxhue (B. Reç) — 1. me pritë; 2. me vëzhgue: **përxhoj t'vin koha; perxho t'me shaue**.
(me u) pgja (B. Reç) — me u ndye.
i pgja (B. Reç) — i ndytë.
piçgal-a (B. Reç) — cigane.
(me u) pihat (B. Reç) — me u lodhë.
pikrram-a (B. Reç) — pikërrim, shi i pakët.
(me) pikrrue (B. Reç) — me ra shi me pakicë.
pllei-a (B. Reç) — delja që ka pjellë deri kur të përfundojë qumshin e asaj pjelljeje.
pod-i (B. Reç) — kati i dytë i shtëpisë.

poren-i ( ) — gardh me ferra ose me pemë.
e postatme (Z. Dar.) — e lodhun.

poshterk-u (Z. Dar.) — përparëse leshi.
me praëish buk ( ) — me hangër mëngjes.

R.

me rahu (Z. Dar.) — me rahatue, me rregullue: **i rahojschim xhôn râon** (B. Reç) — randë; shumë: **ja din ran muhabetit**.
reskile-ja (B. Reç) rrasë e vogël: **tokë reskile** = tokë me shiste ar-

rize-ja (Z. Dar.) — gjilore, shami e zezë që mbajnë gratë; në B. Reç i thonë **lvere**.
rob-i (B. Reç) — njerëzit e shtëpisë; përdoret rrallë.

Br.

rrall e egjër (B. Reç) — bimë e egër, si urof, rritet bashkë me të lashtat.
rrâon-a (Z. Dar.) — mullëz.
rrboçe-ja (B. Reç) — koçane (Z. Dar.), — boçë kollomboqi.

rren-a (Z. Dar.) — gënjeshtër.
rreshpe-ja (B. Reç) — ortek-u.
me rrethake (Z. Dar.) — me rrethue.
rrunak-u (B. Reç) — motaku mashkull i qingjit.
me u rru (B. Reç) — me u zanë.

S.

saçill-a (Z. Dar.) — sillë, buka që shtrohet në kohën mes të mëngjesit e drekës.
sakic-a (Z. Dar.) — spatë që shërben me pre dru.
samur (B. Reç) — qen i zi.
me sdrip (B. Reç) — me zbritë teposh-të.
setër-a (B. Reç) — xhakëtë.
skuliç (B. Reç) — qoshja e dhomës nga mbrenda.
snacik (B. Rec) — syndyq.
me spicue (Z. Dar.) — me ngucë: e **spicojshin këto në fjalë**.
me u sos (Z. Dar.) — me mbarue.
sorz-a (Z. Dar.) — kuji në zgjedhën

e parmendës ku kapen hekurat.
spacik (B. Reç) — çarap leshi të gjatë me ornamente, i vesh malsia e Dibrës.
sra-ja (B. Reç) — sira, radhë.
me stërkat (Z. Dar.) — me stërpikë.
me u stredit (Z. Dar.) — me u dukë: **ja streditun si parrai**.
strem-i (B. Rec) — qilizëm.
me stropullaue (B. Reç) — me mbështjellë: **imi tu e stropullaue**.
struç-i (Z. Dar.) — zdrukth.
struxh (Z. Dar.) — periudha e mbjelljes prej dy javësh.

sh.

shall-i (B. Rec) — peshqir.
sharapol-i (B. Rec) — një si truproje që ndërtohej mbi çatitë e shtëpive me qëllim që të vëzhgohej anmiku.
shapulic-a (B. Reç) — 1. lloj bretkosash, po ma të vogla; 2. grue që nuk ec mirë.
sharishâon-i (B. Reç) — pjesët e daluna në katër qoshet e shtëpisë, janë me frëngjia dhe shërbeshin si pozicione për luftë.
shat kopshti (B. Reç) — capth.
shaçit-a (B. Reç) — shytë, dhi pa brirë.

shçima sojut (B. Reç) — pjesa për rreth synit, ku asht e vendosun vetulla.
she-u (B. Rec) — prrue i vogël.
shek-a (B. Reç) — enë drrase e madhe që shërben për të mbajtur turshi ose kos.
sheks-a (Z. Dar.) — bira poshtë koshit prej nga bie misri në gurët e mullinit.
shemse-ja (B. Reç) — bletë e re.
shemshi (B. Reç) — çadër grash.
~~shuca~~ (B. Rec) — postë roje.
me u shim (Z. Dar.) — me u shue.
i shitaue (B. Reç) — i plagosun.

(me) shkafnjai (B. Reç) — me shkat-
rrue.
shkepel-i (B. Reç) — topall.
(me) shkepue (B. Reç) — me çalue.
shkohës-i (Z. Dar.) — shkues, vlesës
(me) shkref dasmen (Z. Dar.) — me i
dhanë fund dasmës, me mbyllë
dasmën.
(me u) shkrrëie (B. Reç) — me u
zhgrrye me u shtri për tokë.
(me) shmue (B. Reç) — me rrënkue.
shoç-i (B. Reç) — fqinj.
shōçe-ja (B. Reç) — dy gratë e një
burri.
shóishin-i ( ) — gryka e push-
kës: veç lishim shoishin e
martins m'fragij.
shpadin-a (B. Reç) — shpat mali i
pjerrët.
shpaçi e máxhes (B. Reç) — guzhinë.
shpexhër (B. Reç) — një lloj bime,
rrajët e së cilës katundarët.

ja u apin bagëtime ditën e
shëngjergjit për moq me i
zanë sëmundja.
shpore-ja (B. Reç — Z. Dar.) — zagën.
(me u) shtauë (B. Reç) — 1. me u
shtue; 2. me u mbarue. Në
kuptimin e dytë përdoret ve-
tëm për bereqetin në shej
respekti, në vend që të thon
u sos thon u shtauë.
shtauf-i (B. Reç) — 1. shtuf-i një
lloj guri; 2. kurdhokulla: i ka
ra pushka shtouf e m'shtouf.
shterre-ja (B. Reç) — lopa nga 1-2
vjeç.
(me) shtôi get (Z. Dar.) — me nga qetë,
me zanë qetë.
shtrëgj-a (B. Reç) — grumbull i madh
të lashtash ose misri.
shtrrake-ja (B. Reç) — meje, trap.
shulic-a (B. Reç) — shuli i derës, ma-
nall.

T.

tabull-a (Z. Dar.) — takatuke.
taçil-a (B. Reç) — pjesa e mullinit ku
janë fiksue fletët e mullinit.
tahëj (B. Reç) — tashti.
tallos-i (B. Reç) — kashta e grunit
mbasi asht shi, shërben si
ushqim për bagëtitë në dimën.
tamël-i (Z. Dar. — B. Reç) — qumësht.
tartakut-i (B. Reç) — sëmundje e kuaj-
ve.
taeishk-a (B. Reç) — copa drrase që
shërbejnë për të thurë gar-
dhin.
taf-i (B. Reç) — 1. pjesa e mprehtë
e thikës; 2. majë mali e
mbrehtë.
tesk lugjis (B. Reç) — sqepar që shër-
ben për t'i dhanë drusë for-
mën e lugut.
tethe (B. Reç) — këtej: hajde tethe.
tetqe (Z. Dar.) — tutje: ma tetqe
s'kom luj.

teslimlek-u (Z. Dar.) — dorëzim! i bon
teslimlekun Jugosllavijës.
tliita (Z. Dar.) — të linta, rroba të
mbrendshme.
tllar-i (B. Reç) — avlëmendi, vegël që
end kashnik.
(me) tok (B. Reç) — me i dhanë do-
rën dikuj: haj ta tokim.
torauk lodre (Z. Dar.) — shkopi që
rref lodrën.
trap-i (Z. Dar.) — vija që ndan zagnat
njenën prej tjetrës në ko-
pësht.
i tremshëm (B. Reç) — i frigshëm.
tren-a (B. Reç) — trinë, derë kopshti e
bame me thupra.
(me u) trôn (B. Reç) — me u tronditë,
me u tundë: trôni toka.
(me u) troshaçit (Z. Dar.) — me u
shkatrrue, me u zhdukë: ken
tu trashaçit krejt.
tuxhâr-i (B. Reç) — tregtar.

Th.

thadër-a (B. Reç) — vegël që shërben
me çilë bira në tren.
thauner (Z. Dar.) — thundër, themra e

kambës.
thai-thaçu (B. Reç) — thî, derr.
thôns-i (Z. Dar.) — lloj rrushî, tajke.

U.

ufëm-a (B. Reç) — zagushi.
um-i (B. Reç) — plori i parmendës.

urth-i (B. Reç) — shermashek.

vallk (B. Reç) — ^{vallk} koha e përshtatshme për mbjellje.
vargi zäirmi (B. Reç) — sinxhir zjarmi, çengel.
varros, varrose (B. Reç) — sqap ose dhi me vija ngjyrë kafe, të zeza ose të kuqe.
ven e raki (B. Reç) — ylber.
vesha (Z. Dar.) — dy dru në dy anët e plorit të parmendës që përhapin dheun.
verxhō-ni (B. Reç) — dashi që ndërzen delet.

V.

(më) vikat (B. Reç) — me thirrë.
virane-ja (B. Reç) — quhet një grue e keqe.
(me) vjel (B. Reç) — me xhvesh misrin.
i vnjeshēm (B. Reç) — i zoti për punë.
(me) vojti (Z. Dar.) — me shkue.
(me) vra çita (B. Reç) — me capue (Mat.)
vriak (B. Reç) — vrik, shpejt.
vōe-i (B. Reç) — djalë i vogël.

Xh.

xhalma-t (B. Reç) — lidhëzat e ope-
ngave.
xharr-i (Z. Dar.) — çarçafi që venë
gratë për tu mbulue.
xhen, xhe (B. Reç) — s'm'xhen = s'kam
nge, s'na ke xhe = s'na ka
dalë kohë.
xheshktare-ja (Z. Dar.) — grueja që

mbledh bulmetin në bjeshkë.
xhit (B. Reç) — çfarë; **xhit boni**,
xhol-i (B. Reç) — gjol, liqen.
xhoupe-ja (Z. Dar.) — xhoke.
xhurdine-ja (B. Reç) — si mushama
prej leshi, shërben për tu
mbrojtë nga shiu.

Z.

zaf (B. Reç) — i dobët.
zakov-ja (B. Reç) — një vijë bari të
kositun.
zâons-i (Z. Dar.) — pjesa që ndalon
mullinin.
me zapue (B. Reç) — 1. me pushtue;
2. me mundë.
me zatek (B. Reç) — me ndeshë, me
i pre rrugën.

zarm (Z. Dar.) — një zärm = dy tre
familje të daluna nga një
shtëpi.
me zbardh (B. Reç) — me i heqë lë-
kurën një druje.
zemrak-i (B. Reç) — inatçi.
zeth-i (B. Reç) — insekt që pickon
lopët.
zoğjëri (B. Reç) — tufë ujqish.

I

ktō e ka vu Skenderbegju me Lek Dugagjinin //.

Skenderbegju kishte pas nej n'Krau / n'kala t'Kraus // Lek Duga-
gijini kishte nej n'kala t'Pëzrenit / por telifon / rade / s'kishte pas
n'at kohe / ene or s'kishte pas / por i tha Skenderi: ku ta vem
kufâ'in? i tha taëi t'grehesh me ushtri n'sabaf/ene ū t'grehem n'sabaf
/ taëi hec e ū hec / ku t'piçemi n'vak të dreks / do ti vem kufâ'in //
por Skenderi nodhi ma i meçëm / me një or dit i pshteti ushtrin /
mur xhelin e shteu n'uj // xheli ra fjetve n'uj / ene knoi ni'xhime
ore mas akshâ'omit / ene bōni alarm n'ushtrin e vet / çohi burra t'vem
kufâ'in me Lek Dugagjinin / se drita ka ne dhet minuta / ene naëisi
ai për Dibër // Leka për xhoi / e duel drita / kur Skenderi mrraëini
m'Drai t'Reçe / vu kazâ'nin me grōn drek // mas akshâ'omit mrraëini
Leka // taëi Skender i tha: kur ke ardh? ju për xhexh: toi nuk t'bōkan

ushtrija hiç / se ushtrija eme kan ardh e kan grâ^{on} drek ktu // po a aq heret t'kno xheli? Leka vot e nemi xhelin / i tha xheli it knoft vakt e pa vakt / ene m'at dit e soid xhelat knojn tâ^{on} natën / se i ka nam Leka //

E tregoi **Shaban Rama**
prej Zall-Dardhe 40 vjeç.

II

..... shkoj(n) çobôt e xhôs ke shpa^ëia / i thon: nji njeri i panjoftun ishte nër dârth tite i vra // ther gruen e i thot: ka kôn kush so^(d) ke shpa^ëia jonë a jo? e shoçja i përxhixhet: xhith ditën kom kôn n'shpa^oi / por kush nuk ka kôn te shpa^ëia soid / por i thot (e shoçja): ke s'ke ke shpa^ëia / çish se e vra n'tokën ton / ai thot ôsht ma^ëiku jon // n'rast se nuk shqen për ktô / thot / nô nuk do t'imi bajrak Mërdite // ene aj mrapa këpi pushkën / e pagjoi ma^ëikun // aj ju përxhexh: pse ma vrave vllan? thot un vrava hasmin tem / ai i thot: mos e vra^ëtshe n'tok teme / po thot: t'shkojshe e vra^ëtshe n'mal t'pa da // ene ai i naj për xhak atere // i tha: me (t)'drejt e kom vra gabim //

E tregoi **Shaban Rama**
prej Zall-Dardhe 40 vjeç.

III

ni grue paska kôn tu shkau për udhe / po gruja e garkueme // nji gjal si kta t'rit me ni kubure / afër asaj grus / ene bum ai gjali // ajo gruja tremet / ene barra i demtohet // si u damtou barra / shkon gruja n'shpa^ëi / kallxon ajô / thot: filôn gj^xhal kishte nodh atô / ene shkrefi kubur^{ën} / un u trema / ene mu pra^ëish barra // ai i zôti grues grojti ni çak ja çoi ati si shkrefi kuburen // ene i thot m'ke vra barrën e grus // ai po / ai jo / u bôn me shkau n'kanaun t'Leks // ai caktôi çakin / ene ki çakin // di çejt lan ditne caktaume për mu çek t'di bâshk / t'dâjn kanunin // Lusha i tha: s'ka xhak / Noka i tha: ka xhak / u pegun dy çejt // po si ta bôjmë? xôm ni shtôm me kos i tha Noka / ene t'na bien nesre fmija ktau e ta bôjm prov // ene xaun shtamën me kos / ene u a çautin di çege para // e patin ata / i pa luj hiç ai kosi // i tha Noka Lushs: krefe kuburen! / ene Lusha çiti kuburen n'njen an shtamës // hullu sha^ëife! kur u hull / e pa / qasun ajo / qas kosi // tha kudhu sha^ëife! kur e pa ajo e qasme // kshtau / i tha / or Lush / ene barra grus / i ka qasun maska n'bark ene i ka xhakin //

E tregoi **Fasli Sula**
prej Zall-Dardhe 60 vjeç.

IV

tre reçnjâ^{on} kishin ardh me grâ^{on} sa^ëill ke shpa^ëia eme // atô veç
 baba em / nô kret n'pun // ene fkat atône grave ai: bi / hajde bini buk
 ktône miçe t'han sa^ëill // ene hôgrën sa^ëill ato // ai ishte burr i
 vjetër / çak / tha: or bir merre kët bukën çoe n'der t'shpa^ëis / ke
 grât // ene e merr aqe/e ço // atô ishte një shpa^ëi e madhe nôn pash,
 njôn an ishin löpt / njôn an ishin dhait // ene shkôjn ato // n'krô
 t'vjetit grehen di pri atône / ene vijn naten ene marrin tra^ëi dhai /
 ene shkôjn // kur del sabafi kur shofim nâ^o dera dhaive çel // oj na
 paskan vjedh dhait // kadal thot ai çaku se ua xhej dhait une / thot:
 i ka marr Isufi pri Reçi // i shkum nâ^o atij/i thomi: i ke marr dhoit?
 tho po / thot katër per një ti paguj // na nuk ja morëm // ...
 gjem një pri Reçish e i dho(m) nizet e pes lira turçije / ene na tërhog
 apat...

E tregoi Mustaf Nreu
 prej Zall-Dardhe, 57 vjeç.

V

nô e kimi pas si zakon me marr grun e vllaut / por e dishim se
 ô turp / po e ma^ëirshim se e merrte ni shok n'katun ene thojte:
 kom marr grun e filâ^{on}it / atere ka xhakxetsija vra^ëiteshin //.

Dali Noka ishte mleth me ata çejt e vet / se i kishte marr grun një
 shoç një shoçit // ai shoçi si e pat para e vrau grun shtatzâ^{on} // ki i
 tha: ma^ëir se vrave gruen po at imin / se kom imin n'bark t'grues //
 kta gelën / s'un e dashin // një fukara tu shku // nal o ma^ëik se jemi
 pegue n'kët çesaillek / ... ki (fukarai) e mur vesht se vrau grun e garku-
 me // tha: or gjali ma^ëir / mos e shqer drithin n'thes t'huj se ta der-
 dhin //.

E tregoi Shaban Rama
 prej Zall-Dardhe, 40 vjeç.

VI

(ata të dy) ishin n'katunin e Shëlleshit / ene erdhën tethi / për
 me ardh te shpa^ëia nôtën // ene hasen n'prroun e Jovës // ata than
 çu pam lugjatin / ene ishin t'armatosun / ene ai lugjati thojte çu shite
 gjaca // ene kta si kôn t'armatosun çitën pushk m'tô // ene ishin
 tremun tepër ata ... ene erdhën te shpa^ëia / po sa me zi folshin
 se ishin trem shoum // ene nô i poitëm pse ini trem kshtou? ne na
 dol lugjati para ene botim pushk me tô //.

E tregoi Mustaf Ndreu
 prej Zall-Dardhe, 57 vjeç.

VII

i ka vikat bajraktari Reçs / mo rrei agj^xhe / po hajde khô / se
 ktau njifen baurrat // ene ai ka marr hof me disa shok / me tha^ëik
 e me pushk / ene ka ra shahit //.

E tregoi Haki Troci
 prej Bardhaj-Reçit 60 vjeç.

VIII

mas hyrrjeti serpi //
 erth serpi e mur Lumën // erth n'çaf t'Kolosnjâ^onit / pa pushk
 // na bzôni Zenel Troci: hajde se ka ardh serpi n'çaf t'Kolosnjâ^onit
 // e imi gre nôndhet reç e ai me nizet ... / çetër kush s'ka kôn //
 kreisi pushka / trei dit kimi nei / mrapa hipën ne katunet çera / na
 na^eifen / masanaj na mur / na thei kauri e hikëm //

E tregoi Ahmet Elezi
 prej Bardhaj-Reçi 80 vjeç.

IX

dimdhet mi taborre jan vra at dit ç'i e thojtëm / disa u mojn n'uj
 / se ishte ni uj i modh // mrapa na thei tethi... çitëm fumôn / kush
 shkoi e ra n'Tirôn / kush shkoi nëpër shpella // nei mrapa serpi /
 na shkum u mçefëm /// ... shkoi e dul n'Dri e përtej // e bôni
 grana^eic mrapa për Drinit // n'Dri e përtej serpi // te qo kulla
 bårdh ko kôn notka // ... për Drini kishte ato notkat serpi // masanej
 agje te gjurra Kali kishte merqesin e moth / masanej se bojte nata /
 kra^eiste pushka / se po m'va^ein termô // mrapa ju grejm nô / u zu
 fa^eill pushka n'zall t'bårdh / e u grem nô m'Dri e përtej / vom agje
 / u vram me to / se di sa vet u vran ... // masanaj e thojtëm e
 çitëm njer khô n'lum.

E tregoi Ahmet Elezi
 prej Bardhaj-Reçi 80 vjeç.

KONKLUZIONE

Reç-e-Dardha asht e vendosun në verilindje të Gegnisë së Mesme
 jo larg të folmeve të pjesës verilindore të Shqipnisë. Për me kuptue
 vendin e së folmes së Reç-e-Dardhës në të folmet gege asht e nevoj-
 shme me u ndalë në vështrimin e veçunive të kësaj së folmeje në
 krahasim me të folmet e tjera për rreth saj.

E kemi të vështirë të bajmë një krahasim të plotë me të folmet
 verilindore, meqenëse mungojnë studimet për ato të folme. Taliavini në
 studimin e tij «Le parlate albanesi di tipo Ghego-orientale»¹⁾ na ka
 dhanë disa njoftime për fonetikën e të folmeve verilindore. Nga një
 krahasim i të dhanave të atij studimi me të dhanat e punimit tonë
 mbi të folmen e Reç-e-Dardhës na rezulton se kjo e folme largohet
 mjaft prej atij grupi të folmesh.

1. Në ndryshim me të folmet verilindore e folmja e Reç-e-Dar-
 dhës nuk i ruen grupet e bashkëtingëlloreve: **mb, nd, ng, ngj, dj, tj,**
bl, pl, fl, pj, bj, mj; ato kanë përfundue respektivisht në: **m, n, g, xh,**
gj (xh), q(ç), xh, c, fj, ç, xh, nj.

2. Nësa në të folmet verilindore **kl, gl** kanë përfundua përgjithë-
 sisht në **k, g,** në të folmen e Reç-e-Dardhës ato kanë dhanë: **q (ç),**

1) «Le terre albanesi redente», I Cossovo, Romë 1942.

gj, (xh); vetëm tek folja **me qenë** grupi **kl** ka dhanë **k**, me sa duket nën influencën e së folmes së Lumës ku asht i përhapun kalimi i **kl** në **k**.

3. Në kundërshtim me të folmet verilindore në Reç-e-Dardhë janë të përhapuna edhe zërthimet e zanoreve të theksueme i në **ai**, **a^{ëi}**, **a^{ei}**, **ei**, **a^{oi}**, **oi**; **y** në **a^{ëi}**, **ëi**, **oi**; **u** në **au**, **ou**, si edhe kalimet **o** në **õ**, **a** në **ã**. Veç këtyne në Reç-e-Dardhë asht e përhapun tendenca e reduktimit të grupit të zanoreve **ye** në **õ**, **ëi**, **oi**, çka nuk vihet re në të folmet verilindore.

Veç këtyne nësa në Reç-e-Dardhë asht i përhapun kalimi i **g** në **gj**, ai nuk ndeshet në të folmet verilindore.

Duhet shënue se nën influencën e të folmeve verilindore emnat e e gjinisë mashkullore që mbarojnë me **k**, **g**, sidomos në Bardhaj Reç që ndodhen shumë afër Lumës, ku asht përgjithësue mbaresa **i**, dalin me mbaresën **i** dhe jo **u**.

Të gjitha këto na shtyjnë të mos e afrojmë të folmen e Reç-e-Dardhës me të folmet verilindore. Natyrisht në këtë mes do të ndihmonte vështrimi e krahasuem edhe i të dhanave të morfologjisë e të leksikut.

Për me kuptue afrinë e kësaj së folmeje me të folmet e pjesës së mesme të Gegnisë do të krahasojmë të folmen e Reç e Dardhës me të folmen e Matit¹⁾ që ndodhet në jugë lindje të Reç e Dardhës, jo shumë larg prej saj.

1. Si në Mat ashtu edhe në Reç e Dardhë **a** e theksueme gojore kur ndodhet para ose mbrapa bashkëtingëlloreve paragjuhore ose mesgjuhore shkon në drejtim të **e**-së së hapët (**ä**).

2. Njashtu si në Mat edhe në Reç e Dardhë **i**-ja e theksueme ka tendencë të diftongohet, por nësa në Mat janë përhapë ma shumë variantet **ei**, **e**, **ai**, **ëi**, në Reç-e-Dardhë janë përhapë variantet: **ai**, **a^{ëi}**, **a^{ei}**, **ei**, **oi**, **e**.

Në të dy krahinat ndeshen disa kategori fjalësh në të cilat **i**-ja e theksueme ruhet e padiftongueme.

3. Si në Mat edhe në Reç-e-Dardhë asht i përhapun varianti **i** i **y**-së.

4. Diftongimi i **y**-së asht i përbashkët për Reç-e-Dardhën dhe për pjesën veriperëndimore të Matit, kurse varianti **õ** i **y**-së që ndeshet në Reç e Dardhë në Mat asht mjaft i përhapun.

5. **o**-ja e theksueme gojore si në Mat ashtu edhe në Reç e Dardhë përpara ose mbrapa bashkëtingëlloreve paragjuhore ose mesgjuhore ndihet si **õ**.

6. Janë të përbashkët për Matin e Reç-e-Dardhën variantet me **ue** dhe **u** të togut të zanoreve **ue**. Në ndryshim nga Mati në Reç-e-Dardhë janë përhapë edhe variantet **au**, **aue** të **ue**-së për shkak të tendencës që ka **u**-ja në këtë të folme të diftongohet.

7. Bashkëtingëllorja mbrapagjuhore (velare) **g** si në Mat ashtu edhe në Reç e Dardhë ka tendencë të kalojë në mesgjuhoren (palatale) **gj**.

8. Të përbashkëta janë edhe variantet **ç**, **xh** të **q**, **gj**.

9. Si në Mat ashtu edhe në Reç e Dardhë grupet e bashkëtingëlloreve **kl**, **gl** kanë përfundue në **q**, **gj**.

1) B. Beci, **Hulumtime gjuhësore në Mat (I,II,III)**, «Bul. Un. Sht. Tiranës Seria Shkencat Shoqërore» 1962, 2, 1963, 2, 3.

10. Bashkëtingëllorja mesgjuhore (palatale) *nj* në të dy krahinat ka përfundue në *j* tek shumësi i emnave që kanë pasë mbarue me *n*: *fioja, krojna* etj., si edhe në vetën e parë të kohës së tashme të mënyrës diftore të foljeve me zanore.

11. Grupet e bashkëtingëlloreve *mb, nd, ng* në të dy krahinat janë zhvillue kryesisht në drejtim të bashkëtingëlloreve *m, n, g*, vetëm në pjesën veriore të Matit të përhapun edhe variantet *ñ, η* të *nd* e *ng*.

12. Grupi i bashkëtingëlloreve *ngj* në të dy krahinat ka përfundue në *xh*.

13. I përbashkët për këto dy krahina asht edhe palatalizimi i grupeve *tj, dj* respektivisht në *q, gj*.

Edhe në morfologji Reç e Dardha ka mjaft pika kontakti me të folmen e Matit.

1. Emnat e gjinisë mashkullore që mbarojnë me togun e zanoreve *uz* (në Reç e Dardhë për shkak të diftongimit të *u-së* së theksueme dalin me *auë*), si në Mat ashtu edhe në Reç e Dardhë në trajtën e shqueme rinxjerrin *o-në* e temës dhe marrin nyjën e mbrapme *i*. Në Bardhaj Reç këto emna kanë marrë edhe një nyje të dytë *u*: në Mat *thōi*, në Z. Dardhë *thōi*, në B. Reç *thōju*.

2. Emnat e gjinisë mashkullore që në trajtën e pashqueme të emnoses mbarojnë me zanore të theksueme hundore ose gojore, si në Mat ashtu edhe në Reç e Dardhë, formojnë trajtën e shqueme të kalliëzores me anë të mbaresës *n* që i shtohet drejtpërsëdrejti temës së kallëzores së pashqueme: *frën, zôn, kan, tran*.

3. Mbaresa të përbashkëta ndeshen edhe në formimin e shumësit të emnave të gjinisë mashkullore; po përmendim në mes të tjerave mbaresën *-naj* (naje) në emna si këto: *kopshtnaj, kurtnaj* ose mbaresën *-a* që ndeshet edhe tek emnat që mbarojnë me *ll*: *hella, travulla, zalla* (edhe: zalle).

4. Emnat që mbarojnë me bashkëtingëllore, si në Mat ashtu edhe në Reç-e-Dardhë në gjindore shumës marrin mbaresën-*e* kurse emnat që mbarojnë me zanoren veç mbaresës *e* marrin edhe një *v* antihiatizuese.

5. Edhe në sistemin e pronorëve ka mjaft pika kontakti në mes të këtyne dy krahinave, ndryshimet që vihen re, ndodhin kryesisht për arsye fonetike. Po shtojmë se përemnat pronorë nësa në Mat dalin me nyje, në Reç-e-Dardhë dalin pa nyje.

6. Të përbashkëta për Reç e Dardhën dhe pjesën veriore të Matit janë edhe mbaresat *-sha, -shem* të vetës së parë të së pakryemes së mënyrës diftore, si edhe mbaresat *-shim, -shi, shin* të tri vetave të shumësit.

7. Foljet e zgjedhimit të parë, klasa e dytë, që në të kryemen e thjeshtë pësojnë fenomenin e apofonisë, si edhe disa folje të zgjedhimit të dytë e të katërt në vetën e tretë njejës të së kryemes së thjeshtë si në Mat, ashtu edhe në Reç-e-Dardhë marrin mbaresën zero: *dul, met, doç, mloth*.

8. Të përbashkëta për Matin e Reç-e-Dardhën janë mbaresat *-m, -n*, të vetës së parë e të tretë shumës të së kryemes së thjeshtë të zgjedhimit të tretë e të katërt. Por në ndrysim nga Mati në Reç-e-Dardhë krahas këtyne mbaresave janë të përhapuna edhe mbaresat *-tim (tëm), -tin (tën)*.

Në vetën e dytë shumës të urdhënore në të dy krahinat i e mbarese bashkohet me trajtën e shkurtër e të përemnit e formon me të njëjst diftong *je*: *mern-je*, por në Mat ndeshen edhe trajtat: *merr-nje*, *vreinje*.

9. Asht e përbashkët për Matin e Reç-e-Dardhën mbaresa *-emi* e vetës së parë shumës të kohës së tashme të foljeve të diatezës pësore.

10. Edhe mbaresa *-i* e vetës së dytë shumës të kohës së tashme të mënyrës diftore të foljeve të diatezës pësore asht e përbashkët për Matin dhe Reç-e-Dardhën.

11. Janë të përbashkëta për pjesën veriore të Matit dhe për Reç-e-Dardhën mbaresat *-esha*, *-eshem* të vetës së parë njëjës të së pakryemes pësore.

12. Veta e tretë njëjës e së pakryemes pësore në të dy krahinat ndërtohet me anë të mbaresës *-(h)i*.

E folmja e Reç-e-Dardhës ka pika kontakti me të folmen e Matit jo vetëm në fonetikë e morfologji por edhe në sintaksë e leksikë. Në sintaksë do të përmendim në mes të tjerave: 1. Përdorimin e parafrjalës *ke* për të tregue objektin në drejtim të të cilit lëviz ose pranë të cilit ndodhet një objekt tjetër; 2. të lidhëzave *ene*, *ne*, në funksion të lidhëzave *edhe*, *dhe*; 3. të lidhëzës *si* me funksione kushtore: *si mos t'bojte be / kishte xhakin //*; 4. përdorimin e përcjellores me folje që tregojnë lëvizje, me funksione qëllimore: *lishim rroje tu pa*.

Në leksik do të përmendim disa nga fjalët dialektore që ne kemi ndeshë në Reç-e-Dardhë e që fliten edhe në të folmen e Matit: *ahër*, *opet*, *bre*, *brim*, *bunar*, *cauc*, *cugal*, *cull*, *çanak*, *çerap*, *dallap*; *me derdh*, *dinak*, *disht*, *dha^eis*, *furçha*, *me ga çiet*, *granic*, *grafsai*, *me grish*, *gjal burri*, *me gjozhdu*, *xhurdine*, *hikërr*, *hardall*, *herr*, *hasër*, *hulilai*, *hut*, *el*, *jes*, *kob*, *kanil*, *konop*, *kata^eik*, *ler*, *koke*, *bithare*, *kojri*, *kuli*, *kurdis*, *kurpën*, *kuven*, *me lafa^eit*, *lázhd*, *lkur*, *mashtrape*, *micel*, *mixh*, *mâ^oz*, *mollatare*, *me mshel*, *mçere*, *mules*, *muran*, *tahî*, *netull*, *oda ma^eçve*, *me u përçhakun*, *paic*, *me u përbalt*, *biçak*, *me u pjek*, *pôd*, *qilim*, *rrunak*, *sakic*, *sa^eill*, *snaik*, *setër*, *shemshi*, *she*, *i shitau*, *shçema sojut*, *shterre*, *me shtaue*, *tallos*, *termô*, *tesk*, *me u tok*, *i tremshëm*, *valik*, *u duër*, *me vikat*, *vra^eik*, *xhol*, *xhaupe*, *zemrak*, *zogjeri*, *me zon nuse*, *okran*, *balladisem*, *pgjaj*, *bazret*, *bice*, *brumulloj*, *bukdhôn*, *dhena*, *enez*, *fufrojo*, *xhims*, *shenaiku*, *gjuks*, *hanaur*, *hû*; *jallai*, *kajk*, *kaptell*, *krrou*, *kun*, *lovar*, *me lujt*, *i lujshëm*, *lule*, *vojrem*, *llashk*, *maxhatore*, *murdar*, *njer*, *padilla*, *pajdis*, *paltoj*, *pallakuç*, *përmrensat*, *pikrron*, *qas*, *qep*, *çôkth*, *çtahëi*, *rôn*, *rreshpe*; *rrethkoj*, *rruhem*, *samur*, *strem*, *shetic*, *ishanj*, *me u shai*, *shpexher*, *shpull*, *tahëj*, *tartakuti*, *urth*, *urr*, *varrose*, *zall*.

Këto natyrisht nuk përbajnë veçse një pjesë të vogël të fjalëve që i afrojnë këto dy të folme. Shumica nga këto janë të përhapura edhe në të folme të tjera për rreth tyne ose ndonjë herë edhe në të folme gege larg tyne.

Por e folmja e Reç-e-Dardhës që ka mjaft pika të përbashkëta me të folmen e Matit, në të njëjtën kohë në disa çashtje largohet prej saj.

1. Në ndryshim nga Mati në Reç-e-Dardhë asht i përhapun diftongimi i *u*-së së theksueme me *au*, ose *ou*.

2. Përgjithësisht grupet e zanoreve *ue, ie*, në Reç e Dardhë ruhen ma mirë se në Mat, ndonëse në të dy krahinat asht e përhapun tendenca e reduktimit të grupeve të zanoreve *ue, ie* në *u, i*.

3. Nësa në Mat grupet e bashkëtingëlloreve *pl, bl, fl, pj, bj, mj*, ruhen mirë në të folmen e Reç-e-Dardhës kanë evolue respektivisht në drejtim të *ç, xh* (ose *q, gj*) *fj, q, gj, nj*.

Ndryshime vihen re edhe lidhun me variantet që përftohen si rezultat i diftongimit të zanoreve *i, y*; kështu p.sh. nuk ndeshen në Mat variantet *a^ei, a^ei, a^oi, oi* të *i*-së ose variantet *a^ei, oi* të *y* as edhe variantet *oi, oie, oi oie, oe* të *ye*.

Edhe në morfologji ndeshen ndryshime në mes së folmes së Matit dhe së folmes së Reç e Dardhës.

1. Në ndryshim nga Mati emnat e gjinisë mashkullore që në trajtën e pashqueme mbarojnë me zanore të theksueme gojore *i*, e formojnë trajtën e shqueme me anë të mbaresës *-j-a*: Reç-e-Dardhë *bari-ja, Mat bariu*.

2. Në ndryshim nga Mati në Reç-e-Dardhë asht e përhapun nyja *-u* edhe nyja *-i* në trajtën e shqueme të emnave që mbarojnë me bashkëtingëllore mbrapagjuhore (velare) *k, g*. Këto emna në ndryshim nga Mati edhe në kallëzoren e shqueme marrin ma tepër mbaresën *in*.

3. Nësa në Mat asht mjaft e përhapun e ashtuquajtuna rasë vendore (parafjalore), në Reç-e-Dardhë nuk ndeshet në asnjë rast.

4. Në vetën e parë njëjës të kohës së tashme të mënyrës diftore, foljet e zgjedhimit të parë, të dy klasat, si edhe foljet e zgjedhimit të dytë të dy klasat në Reç-e-Dardhë marrim mbaresën *i*, kurse në Mat dalin pa mbaresë.

5. Nësa në Reç-e-Dardhë foljet e zgjedhimit të parë e të dytë që u mbaron tema me bashkëtingëllore, në vetën e dytë e të tretë njëjës të kohës së tashme të mënyrës diftore marrin mbaresën *ën*, në Mat dalin pa mbaresë (Reç-e-Dardhë *ti* ose *ai hedhën*, Mat *ti* ose *ai hedh*).

Në sa në Reç-e-Dardhë foljet e zgjedhimit të tretë e të katërt që dalin me temë në zanore (të dy klasat), në vetën e dytë e të tretë njëjës të kohës së tashme të mënyrës diftore marrin zakonisht mbaresën *-n*, në Mat zakonisht dalin pa mbaresë (Reç-e-Dardhë *ti, ai punon* — Mat *ti, ai puno*).

6. Në vetën e tretë njëjës të së kryemes së thjeshtë të mënyrës diftore, foljet që mbarojnë me bashkëtingëllore grykore *k, g* sidomos në Bardhaj Reç, marrin zakonisht mbaresën *-i*, kurse në Mat mbaresën *-u*.

7. Nësa në Reç-e-Dardhë në vetën e parë e të tretë shumës të së kryemes së thjeshtë të mënyrës diftore foljet e zgjedhimit të tretë e të katërt që dalin me temën në zanore marrin mbaresat *-m, -tim, -tëm* dhe *-n, -tin, -tën*, në Mat marrin vetëm mbaresat *-m, -n*.

8. Nësa në Mat foljes pësore në vetën e dytë njëjës të kohës së tashme të mënyrës diftore marrin mbaresën *e*, në Reç-e-Dardhë marrin mbaresën *esh*.

9. Nësa në Reç-e-Dardhë mbiemnat e formuem nga pjesoret e foljeve me temë në bashkëtingëllore marrin mbaresën *-un*, në Mat, dalin pa mbaresë.

Ndryshime në mes të Matit e Reç e Dardhës ndeshen edhe në

leksik; po japim disa nga ato që na ranë në sy: në Mat *ashk*, në Reç-e-Dardhë *bujashk*, në veri të Matit *axh*, në Reç-e-Dardhë *mixh*, si edhe: *bahazllek* — *ufëm*, *bakerdô* — *bagdâr*, *balt* — *llofk*, *berçak* — *koshçane* (*rrboçe*), *betuk* — *eth*, *bërmur* — *muji trei i vjeshtës*, *bishtuk* — *kanil gazi*, *bamje* — *kërtolle (kompire)*, *bâoni drita* — *sbarth sabafi*, *bremois* — *brim*, *bubrrei* — *miza merthece*, *bulir* — *buri*, *bulçi* — *bulçiz*, *calik* — *axheik*, *capth* — *shat kopshti*, *me capu* — *me vra çita*, *çerup* — *kashta e ma^esrit*, *cigân* — *picgal*, *çëgel* — *vargi zârmi*, *çërig* — *tirç*, *çekma* — *sharishâ^on*, *çepëk* — *kabxha^eik*, *me çit bletën* — *me vra xhetën*, *daj* — *daxh*, *dibek* — *dredhai*, *fali dilli* — *mur di^elli*, *falku* — *shçiçe*, *flokje* — *sexhade*, *ftaigës* — *zhxhedh*, *gëshet* — *bishtat*, *gracul zogjsh* — *kotec*, *grad* — *strofull*, *griv* — *grabuell*, *kadh* — *kîz*, *me kacaru* — *me kacafôit*, *kaculite* — *xhurdine*, *kalikoc* — *kalistrok*, *karthej* — *krône*, *kakov* — *karrek bari*, *kep* — *ler*, *kmes* — *kîz*, *me u kojz* — *pllet*, *me koras* — *me sra*, *kshtenj dheje* — *kërtolla (kompire)*, *kurdokël* — *kokth*, *luc* — *tesk lugjs*, *llaika* — *ta^eishka*, *masalle* — *pralla*, *mec* — *voc*, *me mku* — *me xhmue*, *mois* — *mâz*, *krôisa^ein*, *mollatar* — *mollatar*, *patixhane*, *nevoj* — *krrab*, *njeks* — *dashi kumons*, *paheje* — *përlak*, *plis* — *çit*, *prej* — *shpore*, *pulltei* — *buskuçe*, *gun-garenën*, *saj* — *kumaie*, *sis* — *illz*, *me shkra^ei* — *me shafëit*, *sharpoj* — *hardha^eicka*, *shashin* — *sharishan*, *me shek* — *me heç*, *shemra* — *shoçe*, *sheshjoll* — *xhâde*, *shkulloi* — *hekur zarmi*, *shoç* — *kojshi*, *shpai buke* — *shpai maxhe* (edhe *shpai buke*), *shtaik* — *kuxh*, *thônçn* — *taika*, *tajer* — *palare*, *teze* — *hall*, *tlina* — *brek*, *trap* — *shtrrak*, *uprai* — *argjat*, *zakei* — *zinxhi*.

Disa herë fjalë të njejtja dalin me kuptime të ndryshme kështu për shembëll në Mat fjala *bardak emnon shtamën*, në B. Reç *gotat e birrës*; *havli* në Mat ka kuptimin *peshqir*, në B. Reç *shamî xhepi*; *kaun* në G. Bardhë do të thotë *shalqi*, në B. Reç *pjepën*; në Mat *kurdokla* i thonë *kërdhokullave*, kurse në B. Reç i thonë *kofshës*; lal në Mat thrrasin babën, kurse në B. Reç thrrasin *axhën*; *postahe* në Mat i thonë lëkurës së deles ose të dhisë, që shërben si shtroje, kurse në B. Reç i thonë një shtroje prej leshi dhije ose delje, pa ornamente. *Rize* në Mat i thonë *peshqirit*, kurse në B. Reç i thonë *shamisë së grave*. *Sharapoll* në G. të Bardhë të Matit i thonë një gardhi me druj, kurse në B. Reç i thonë një pozicioni për luftë që ndërtohej mbi gatinë e shtëpisë.

Të gjitha këto që thamë, na shtyjnë ta rradhisim të folmen e Reç e Dardhës në një grup me të folmen e Matit. Por tue qenë se kjo e folme ndodhet më afër të folmeve verilindore se e folmja e Matit, ka ndikime ma të forta të këtij grupi të folmesh; po përmendim disa nga ndikimet e të folmeve verilindore në të folmen e Reç e Dardhës.

1. Kalimi i *kl* në *k* te folja *me qënë* dhe ndonjëherë edhe tek foljet *me qa* e *me quejtë*.

2. Fromimi i trajtës së shqueme të emnave të gjinisë mashkullore që mbarojnë me zanoren e theksueme gojore *i* me anë të mbaresës *-j-a*.

3. Përhapja sidomos në B. Reç e mbaresave *i*, *in* në vend të *u*, *un* në trajtën e shqueme të emrores e kallëzores së emnave që mbarojnë me trajtën e pashqueme me bashkëtingëlloret *k*, *g*, dhe për-

hapja ma e kufizueme e tyne në Z. Dardhë (jug) dëshmon për influencën e të folmeve fqinje në verilindje të Reç e Dardhës.

4. Dalja me *ti* në vetën e parë njëjës të kohës së tashme të mënyrës diftore e foljeve të zgjedhimit të dytë: *un pku*ti.

Nga sa kemi pohue gjatë këtij punimi ne na duket se krahinat e Reçit dhe të Dardhës, me gjithë ndryshimet që kanë, nuk mund të kundërvihen nga pikëpamja gjuhësore njëna tjetrës; megjithatë do të shtojmë se vihen re edhe ndryshime në mes të Reçit e të Dardhës: 1. Në Z. Dardhë në pozicionin në mes të fjalës ose në fund të falës (kur vjen nga një *i* e shkurtë) asht ma i përhapun varianti *a^ei*, i *i-së*, në B. Reç asht ma i përhapun varianti *a^ei*. 2. Nga zbrëthimi i *y-së* së theksueme në Z. Dardhë asht përhapë ma tepër varianti *a^ei*, kurse në B. Reç variantet *ai*, *oi*. 3. Në pozicionin në mes të fjalës në Z. Dardhë asht ma i përhapun varianti *o* i *ye-së*, kurse në B. Reç varianti *oi* i *ye-së*. 4. Në B. Reç vihet re një prirje ma e theksueme në krahasim me Z. Dardhën në drejtim të paragjuhoreve *ç, xh*. 5. Nësa në B. Reç emnat e gjinisë mashkullore që mbarojnë me bashkëtingëlloret grykore *k, g*, marrin në trajtën e pashqueme përgjithësisht *i*, në Z. Dardhë marrin ma shpesh *u* dhe ma rrallë *i*. 6. Emnat e gjinisë mashkullore që mbarojnë në të pashquemen me *ave* (< *ue*), nësa në Z. Dardhë e formojnë trajtën e shqueme me anë të nyjës *i*, në B. Reç veç *i-së* marrin edhe një nyjë të dytë *u*: Z. Dardhë *thōi*, B. Reç *thōju*. 7. Veta e parë njëjës e së pakryemes së diftores në Z. Dardhë formohet zakonisht me anë të mbaresës *-sha* (ma rrallë edhe me anë të mbaresës *-shëm*), kurse në B. Reç me anë të mbaresës *-shem*. 8. Asht ma e përhapun në Bardhaj Reç se në Zall Dardhë mbarosa *-i* në veten e tretë njëjës të së kryemes së thjeshtë të foljeve me bashkëtingëlloret grykore *k, g* (ai *lagi*). 9. Në vetën e parë e të tretë shumës të së kryemes së thjeshtë në Z. Dardhë janë përgjithësue ma shumë mbaresat *-tim, -tin*, kurse në B. Reç mbaresat *-tëm tën*. 10. Nësa në Z. Dardhë përdoret zakonisht parafjala *ke* për të tregue sendin në drejtim të cilit lëviz një send tjetër, në B. Reç përdoret parafjala *te*.

Zbulimi i këtyne pak ndryshimeve pëmbrenda krahinës së Reç e Dardhës dëshmon nga njena anë për unitetin e kësaj së folmeje dhe nga ana tjetër për influencën e të folmeve në veri të Reç e Dardhës mbi të folmen e Bardhaj Reçit, që ndodhet ma afër tyne.

Të gjitha këto na çojnë në përfundimin që e folmja e Reç-e-Dardhës i përket të folmeve të pjesës së mesme të Gegnisë; veç kësaj kjo e folme tue u ndodhë afër të folmeve verilindore të gegnishtes, asht deri në një farë mase (ma tepër pjesa veriore e saj), nën ndikimin e atij grupi të folmesh.

R é s u m é

LE PARLER DE REÇ-E-DARDHE DE LA DIBRA (II)

Il s'agit de la deuxième partie de la monographie de l'auteur sur le parler de Reç-e-Dardhe de la Dibra. L'auteur Beci y traite quelques uns des problèmes spécifiques de la syntaxe de ce parler. De ceux-ci nous mentionnerons: 1) concordance au pluriel de l'attribut avec un nom collectif; 2) changement au pluriel du genre de l'adjectif

lorsque celui-ci s'unit à des noms formant de pluriel à l'aide de la désinence -e, 3) emploi des prépositions ke, te pour indiquer l'objet vers lequel se meut ou près duquel se trouve un autre objet; 4) emploi de la préposition pēr pour indiquer l'objet le long duquel passe ou s'étend un autre objet; 5) emploi des conjonctions de coordination ene, ne; de la conjonction de temps njer ke, de celle de lieu ka, te, de celles de cause si, tu kôn se, de celle conditionnelle kurse; 6) usage de l'infinitif et du conjonctif à fonction de proposition dépendante; 7) usage du gérondif à fonction d'une proposition dépendante intentionnelle.

L'auteur Beci a dressé aussi un tableau du lexique de ce parler. Il y constate le présence d'emprunts slaves, dont quelques uns (avis, bakti, bised, brav, brek, bujār, gjodis, me gjrabit, gjrusht, oborr, kulaç; krahin, kut, openga, kotec) se retrouvent également dans d'autres parlers guègues au tosques, tandis que d'autres (opet, bashtina, brazd, daris, fillad, kashar, pod, me vikat, gram et zakov) ont une extension moindre en guègue. On y trouve aussi les suffixes slaves -ic: ava^eic «avic», ava^ein «avin».

Il ne manquent non plus les emprunts turcs, notamment chez les vieilles générations: aher, arbaxhaik, bagdar, bazret, itibar, hasēm, hasēll, hardall, havli, hajun, kojri, etc.

Dans une brève introduction au lexique l'auteur met l'accent sur quelques mots spécifiques de ce parler, par rapport à Zerqan, qui se trouve à l'angle méridional de la Dibra, ainsi que quelques termes communs à celui-ci.

Le glossaire reproduit notamment les mots dialectaux des objets concrets du domaine de l'agriculture et de l'élevage.

Après avoir reproduit quelques textes originaux, pris de la vive bouche des sujets parlants, Beci brosse les conclusions des deux parties de sa monographie. En confrontant les données ci-dessus avec celles des travaux de Tagliavini (Le parlate albanesi di tipo ghego-orientale) il arrive à la conclusion que ce parler diffère notablement du groupe des parlers du Nord-Est. Une autre confrontation de ce parler avec sa monographie sur le parler de Mati (Buletin i Universitetit Shtetëror të Tiranës, Seria Shkencat Shoqërore 2, 1962, 2 et 3, 1963) lui permet de tirer l'autre conclusion que ce parler doit être rangé dans le même groupe que celui de Mati. Il y constate en même toute une série d'influences du groupe du N.-E.

De tout ce qu'on vient de dire, Beci conclut que de le parler de Reç-e-Dardhe appartient aux parlers de la partie centrale de la Guegueni, mais, du fait qu'il se trouve en proximité des parlers du N.-E., il est dans une certaine mesure sous l'influence de ce groupe.

